

Trecuse linia de demarcație în timpul nopții. Îl primise pe Furières la el acasă, într-un apartament parizian din care servitorii fugiseră în timpul exodului. Îi bănuia că luaseră cu ei valize nou-nouțe și fracul lui, ceea ce-i sporea și mai mult furia patriotică.

— Mă cunoști! Nu sunt un om sensibil! Dar era cât pe ce să încep să plâng, dragă, să plâng ca un copil când am văzut primul neamț la frontieră, foarte sobru, nu cu aerul ăla degajat al francezului, știi, ca și cum am fi crescut porcii împreună. Nu, serios, s-a prezentat foarte bine ticălosul, atitudine fermă, fără rigiditate, foarte bine... Dar de asta ce zici, ai? Ce zici de toată chestia asta? Frumos le stă ofițerilor!

— Dă-mi voie să-ți spun că nu știu ce li se poate reproșa ofițerilor, răspunse Furières pe un ton tăios. Ce vrei să facem fără arme și cu oameni oboșiți, fără tragere de inimă, care nu vor decât să fie lăsați naibii în pace? Dă-ne întâi oameni!

— Da, dar ei spun: „N-am fost bine comandați!“ i-o întoarse Corbin, încântat să-l ofenseze pe Furières. Și între noi fie vorba, bătrâne, am văzut spectacole lamentabile...

— Fără civili, fără panicarzi, fără valul de refugiați care a blocat drumul, poate că ar fi existat o șansă de salvare.

— În privința asta, ai dreptate! Panica a fost îngrozitoare. Oamenii sunt nemaipomeniți. Li se spune de ani întregi: „Războiul total, războiul total!“... Ar fi trebuit să se aștepte la asta. Dar nu! Imediat, panica, dezordinea, fuga... Și, te întreb, pentru ce? Advărată sminteală! Eu am plecat pentru că băncile au primit ordin să plece. Altfel, înțelegi...

— A fost cumplit la Tours?

— O, cumplit! Dar tot din aceeași cauză: valurile de refugiați. N-am găsit nici o cameră liberă în jur, am fost nevoit să dorm în oraș și, normal, am fost bombardat, incendiat, răspunse Corbin, gândindu-se cu indignare la castelul mic de la țară, unde nu fusese primit pentru că adăpostea niște refugiați belgieni.

Belgienii nu pățiseră nimic, în timp ce Corbin fusese cât pe ce să fie îngropat sub dărâmurile de la Tours.

— Și toată dezordinea aia! repetă el. Fiecare se gândea numai la el! Cât egoism... Frumoasă idee poți să-ți mai faci despre oameni! Iar angajații noștri au fost mult sub așteptări! Nici unul

n-a ajuns la mine la Tours. Au pierdut legătura unii cu alții. Le recomandasem tuturor departamentelor noastre să rămână grupate. Aiurea! Unii sunt în sud, alții, în nord. Nu se poate conta pe nimeni. În astfel de momente de criză, poți totuși să judeci omul, cât e de sprinten, de aprig, de îndrăzneț. O turmă de tăntălăi, ascultă-mă pe mine, o turmă de tăntălăi! S-au gândit numai cum să-și scape pielea, fără să le pese nici de bancă, nici de mine! De-aia, să știi că pe unii o să-i dau afară. De altfel, nu prevăd un flux mare al afacerilor.

Conversația deveni mai tehnică, ceea ce le insuflă sentimentul agreabil al propriei importanțe, oarecum diminuat în urma ultimelor evenimente.

— Un grup german va cumpăra Oțelăriile din Est, zise Corbin. În privința asta, suntem într-o poziție bună. E adevărat că afacerea cu docurile din Rouen...

Se întunecă la față. Furières se pregăti să-și ia rămas-bun. Corbin vru să-l însoțească și, în salonul cu obloanele trase, răsuci comutatorul electric, dar lumina nu se aprinse. Trânti o înjurătură.

— Mi-au tăiat curentul, ticăloșii!

„Ce vulgar e omul ăsta!“ își zise contele.

Îl sfătui:

— Dă un telefon și se rezolvă repede. Telefonul funcționează.

— Dar nu-ți imaginezi în ce hal de dezorganizare e totul la mine, zise Corbin, care se sufoca de furie. Servitorii au șters-o, dragă! Toți, îți spun! Și m-ar mira să nu fi șterpelit argintăria. Soția nu-i aici. Mă simt pierdut în toată harababura asta...

— Doamna Corbin e în zona liberă?

— Da, mormăi Corbin.

El și soția lui avuseseră o scenă neplăcută; în haosul plecării precipitate sau poate cu o intenție răutăcioasă, camerista strecurase în trusa de călătorie a doamnei Corbin o ramă mică, aparținând domnului Corbin, cu fotografia lui Arlette goală. Această golicieune în sine n-ar fi ofensat-o poate pe soția legitimă. Era o persoană cu bun-simț. Dar dansatoarea purta la gât un colier splendid. „Îți garantez că e fals!“ o asigurase domnul Corbin, tare cătrănit. Soția refuza să creadă. Iar Arlette nu mai dădea nici un semn de viață. Aflase totuși că se afla la Bordeaux și că era văzută deseori în

compania unor ofițeri germani. Această amintire îi spori domnului Corbin proasta dispoziție. Sună cu toată puterea.

— N-o mai am decât pe dactilografă, o puștoaică pe care am cules-o de la Nisa, zise el. E proastă ca noaptea, dar destul de drăguță. A, tu ești! îi zise el brusc tinerei brunete care tocmai intrase. Mi-au tăiat curentul, vezi ce poți să faci. Telefonează, țipă, descurcă-te, și pe urmă să-mi aduci corespondența.

— Corespondența n-a sosit?

— Nu, e la portăreasă. Dă fuga și adu-mi-o! Te plătesc să nu faci nimic?

— Te părăsesc, mă sperii, spuse Furières.

Corbin surprinse zâmbetul ușor disprețuitor al contelui. Furia îi spori. „Fandosit, escroc“, își zise el.

Apoi răspunse cu voce tare:

— Ce vrei? Mă scot din fire.

Corespondența conținea o scrisoare de la soții Michaud. Se prezentaseră la sediul băncii din Paris, dar nu primiseră indicații precise. Scriseră la Nisa și scrisoarea îi fusese returnată lui Corbin. Soții Michaud cereau instrucțiuni și bani. În sfârșit, își găsisse pe cine să-și verse paraponul. Exclamă:

— Asta e culmea! Îi doare-n cot! Uite unii pe care îi doare-n cot! Tu alergi, faci pe dracu'-n patru, o iei în bot pe toate drumurile Franței, iar domnul și doamna Michaud petrec un concediu plăcut la Paris și mai au și tupeul să ceară bani! O să le scrii, îi zise el dactilografei înspăimântate. O să scrii așa:

Paris, 25 iulie, 1940

Domnului Maurice Michaud

Strada Rousselet nr. 23

Paris, arondismentul VII

Domnule,

În ziua de 11 iunie, v-am dat ordin, ca și doamnei Michaud, să vă prezentați la post în locul unde se retrăsese banca, adică la Tours. Știți foarte bine că în aceste momente decisive fiecare angajat al băncii, îndeosebi dumneata, care ocupai un post de

încredere, era asimilat cu un luptător. Știi ce înseamnă în astfel de vremuri să-ți abandonezi postul. Rezultatul lipsei amândurora a fost dezorganizarea completă a serviciilor care v-au fost încredințate – secretariatul și contabilitatea. Dar nu este singurul reproș pe care vi-l fac. După cum am spus, cu ocazia primelor de la 31 decembrie trecut, când ați solicitat ca a duminică să fie de trei mii de franci, v-a fost semnalat că, în pofida bunăvoinței mele față de dumneata, îmi era imposibil să fac asta, randamentul serviciului duminică fiind minim în comparație cu cel al predecesorului. În aceste condiții, regretând în același timp că ați așteptat atât de mult să intrați în contact cu direcția, considerăm lipsa de vești din partea duminică până în această zi drept o demisie, atât a duminică, cât și a doamnei Michaud. Această demisie, care a venit din partea duminică și nu a făcut obiectul nici unui preaviz, nu ne obligă să vă plătim vreo indemnizație. Totuși, ținând cont de prezența îndelungată în serviciul nostru, precum și de împrejurările actuale, vă alocăm cu titlu excepțional și benevol o indemnizație corespunzând salariului pe două luni. Veți găsi așadar anexat cecul în valoare de... franci, la ordin, pentru Banca Franței din Paris. Binevoiți a ne confirma primirea documentului prin procedura legală.

*Cu sentimente deosebite,
Corbin*

Această scrisoare stârni disperarea soților Michaud. Nu aveau nici cinci mii de franci puși deoparte, căci studiile lui Jean-Marie costaseră mult. Cu salariile lor pe două luni și suma aceasta, abia adunau cincisprezece mii de franci și datorau bani perceptorului. Era aproape imposibil să-și găsească alte slujbe în acel moment: locurile de muncă erau rare și prost plătite. Trăiseră dintotdeauna destul de izolați. Nu aveau rude, nici cui să-i ceară ajutor. Erau epuizați de călătorie și îi deprimase teama pentru soarta fiului lor. În decursul unei existențe care nu fusese lipsită de greutate, când Jean-Marie era mic, doamna Michaud își zisese deseori: „Măcar dacă ar fi la vârsta la care să se descurce singur. Atunci, nimic nu m-ar afecta cu adevărat“. Se știa puternică și sănătoasă,

se simțea curajoasă, nu se temea de nimic pentru ea, nici pentru soțul ei, căci gândeau la fel.

Acum, Jean-Marie era bărbat în toată firea. Oriunde ar fi fost, dacă trăia, nu mai avea nevoie de ea. Dar asta n-o consola. Întâi de toate, nu-și putea imagina că până și propriul copil se putea lipsi de ea. Și în același timp înțelegea că ea avea acum nevoie de el. Tot curajul o părăsise. Vedea cât de fragil era Maurice. Se simțea singură, bătrână, bolnavă. Cum vor face să-și găsească de lucru? Cum vor trăi după ce vor cheltui cei cincisprezece mii de franci? Avea câteva mici bijuterii și ținea la ele. Spunea întotdeauna că n-au nici o valoare, dar în sinea ei nu credeau că broșa delicată și încântătoare, împodobită cu perle, că acel inel modest ornat cu un rubin, cadou de la Maurice din tinerețea lor și care îi plăcea atât de mult, nu puteau să fie vândute cu un preț bun. Le propuse unui bijutier din cartier, apoi unei firme mari de pe strada Paix, dar o refuzară: broșa și inelul erau frumos lucrate, dar valoare aveau doar pietrele. Însă și acestea erau atât de mici, încât nu merita să fie cumpărate. Doamna Michaud se simți fericită în sinea ei la gândul că-și păstra bijuteriile, dar nu putea fugi de realitate: era singurul lor avut. Fapt e că luna iulie trecuse și le diminuase mult rezervele. La început, amândoi se gândiseră să se ducă la Corbin, să-i explice că făcuseră tot posibilul să ajungă la Tours și că, dacă persista în hotărârea lui de a-i concedia, le datora cel puțin indemnizația prevăzută. Dar îl cunoșteau mult prea bine pe Corbin ca să știe că nu vor avea putere să lupte cu el. Nu aveau mijloacele necesare să-i intenteze un proces și Corbin nu era ușor de intimidat. În plus, simțeau o repulsie fără margini la gândul că s-ar fi putut duce să se roage de acel om pe care îl detestau și îl disprețuiau.

— Nu pot s-o fac, Jeanne. Nu-mi cere asta, nu pot s-o fac, zisese Maurice cu vocea lui domoală. Cred că dacă aș ajunge la el, l-aș scuipa în față, și asta n-ar aranja deloc lucrurile.

— Nu, zisese Jeanne zâmbind fără să vrea, dar situația noastră e groaznică, dragul meu. S-ar zice că pășim spre o mare prăpastie și vedem după fiecare pas cum distanța se micșorează fără scăpare. E insuportabil.

— Va trebui totuși s-o suportăm, răspunse el pe un ton liniștit.

Avusese aceeași inflexiune a vocii ca atunci când, rănit fiind în 1916 și chemată la el la spital, îi spusese: „Cred că șansele mele

de vindecare sunt de ordinul a 4/10⁶. Se gândise și adăugase scrupulos: „Mai exact, de 3,5“.

Ea îi puse ușor, cu tandrețe, mâna pe frunte și-și zise cu deznădejde: „Ah, dacă Jean-Marie ar fost aici! Ne-ar fi protejat, poate ne-ar fi salvat. E tânăr, e puternic...“. Și amesteca în mod straniu nevoia mamei de a proteja și nevoia femeii de a fi protejată. „Unde e bietul meu fiu? Trăiește oare? Suferă? Nu e cu puțință, Doamne, să fi murit!“ Își zicea ea și-i îngheța inima când se gândea cât de posibil putea fi contrariul. După atâtea zile în care avusese curajul să nu plângă, acum ochii i se umplură de lacrimi. Izbucni revoltată:

— Dar de ce numai noi trebuie să suferim mereu? Numai oamenii ca noi! Oamenii obișnuiți! Clasa de mijloc! Indiferent că vine războiul, că se devalorizează francul, că e șomaj sau criză sau revoluție, ceilalți se descurcă. Noi suntem striviți întotdeauna! De ce? Ce-am făcut? Plătim pentru toate greșelile. Bineînțeles, nimănui nu-i e teamă de noi! Muncitorii se apără, bogații sunt puternici. Noi suntem vacile bune de muls. Să ni se explice de ce! Ce se-ntâmplă? Nu înțeleg. Tu ești bărbat și ar trebui să înțelegi, îi zise ea lui Maurice, furioasă, neștiind pe cine să-și verse necazul pentru dezastrul care se abătea asupra lor. Cine are dreptate? De ce Corbin? De ce Jean-Marie? De ce noi?

— Ce vrei să înțelegi? Nu e nimic de-nțeles, răspunse el, străduindu-se s-o liniștească. Există legi care guvernează lumea și care nu sunt făcute nici pentru, nici împotriva noastră. Când izbucnește furtuna, nu mai ai pică pe nimeni, știi că fulgerul este produsul a două sarcini electrice contrare, iar norii nu te cunosc pe tine. Nu le poți reproșa nimic. Și de altfel ar fi ridicol, n-ar înțelege.

— Dar nu-i același lucru. Aici sunt fenomene pur umane.

— Numai în aparență, Jeanne. Par provocate de cutare sau cutare om, de cutare împrejurare, dar se întâmplă ca în natură: după o perioadă de calm vine furtuna, care are început, punct culminat, sfârșit, după care urmează alte perioade de calm mai mult sau mai puțin lungi! Spre nenorocirea noastră, ne-am născut într-un secol de furtuni, asta e tot. Se vor liniști.

— Da, zise ea, fără să intre pe acest teren abstract. Dar Corbin? Corbin nu e o forță a naturii, nu?